

Södertälje kommun
kontaktcenter@sodertalje.se

Rektor Carin Caputo
carin.caputo@sodertalje.se

2018-07-02
Dnr ~~123-4567-8910-~~

400-2017:7324/EA.

Beslut

efter tematisk kvalitetsgranskning av gymnasieskolans
demokratiuppdrag vid Wendela Hebbegymnasiet i
Södertälje kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19 § skollagen (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av gymnasieskolans demokratiuppdrag. Syftet är att granska i vilken utsträckning gymnasieskolans demokratiarbete ger eleverna de förmågor som de behöver för att kunna verka som aktiva ansvarstagande medborgare. Granskningen fokuserar särskilt på det klassrumsnära arbetet med demokratiska förmågor som sker inom ramen för undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b.

De övergripande frågeställningarna är:

1. I vilken utsträckning ger undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b eleverna de förmågor som de behöver för att kunna verka som aktiva ansvarstagande medborgare?
 - a. I vilken utsträckning ges eleverna möjlighet till samtal, diskussion och argumentation i syfte att stimulera förståelse och värna demokratiska förhållningssätt?
 - b. I vilken utsträckning övas eleverna i demokratiska beslutsprocesser?
2. I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att ge alla elever goda förutsättningar att utveckla demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b?
3. I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att möta pojkars och flickors olika förutsättningar kopplade till demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b?

Granskningen genomförs i 24 skolenheter, som utifrån program och region, slumpvis valts ut. I urvalet ingår såväl enskilda som kommunala huvudmän. I urvalet har hänsyn tagits till studieförberedande program och yrkesprogram samt en spridning inom tre av myndighetens regionindelningar (Göteborg, Stockholm och Umeå). Wendela Hebbegymnasiet, i Södertälje kommun, ingår i denna granskning. Vid skolenheten har samhällsvetenskapsprogrammet valts ut som exempel på hur undervisningen genomförs.

Skolinspektionen besökte Wendela Hebbegymnasiet den 15-16 maj 2018. Besöket genomfördes av utredarna Anna-Karin Lundström och Stina Linder. Vid besöket genomfördes intervjuer med elever, rektorn och den undervisande läraren i Samhällskunskap 1b vid Samhällsvetenskapsprogrammet. Därtill genomfördes två lektionsobservationer.

Vid Wendela Hebbegymnasiet, med Södertälje kommun som huvudman, finns tre högskoleförberedande program: Samhällsvetenskapsprogrammet, Teknikprogrammet och Estetiska programmet. Den lärare som undervisar i kursen Samhällskunskap 1b som genomförs vid Samhällsvetenskapsprogrammet årskurs 1 har sin anställning vid Torekällgymnasiet och är inlånad till Wendela Hebbegymnasiet. Läraren är behörig för att undervisa vid kursen.

I detta beslut ger Skolinspektionen sin bedömning av det granskade området. Därefter följer en motivering till de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat inom ramen för granskningen.

När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

Skolinspektionens bedömning

Wendela Hebbegymnasiet i Södertälje kommun har flera väl fungerande inslag av gymnasieskolans demokratiuppdrag i den aktuella kursen. I sin undervisning presenterar läraren i hög utsträckning olika värderingar, uppfattningar och problemställningar så att eleverna utvecklar en förståelse för såväl olika som andras perspektiv, samt klargör vårt samhälles demokratiska värderingar. Eleverna ges dock i låg utsträckning utrymme att själva samtala, diskutera och argumentera med varandra under ordnade former, även om tänkbart kontroversiella frågor. Undervisningen behöver också i högre utsträckning ge eleverna möjlighet att utveckla deras praktiska förmåga att delta i demokratiska beslutsprocesser.

Vidare behöver rektorn i högre utsträckning samverka tillsammans med lärarna i syfte att skapa goda förutsättningar för alla elever att utveckla demokratiska förmågor inom ramen för Samhällskunskap 1b. Rektorn behöver även i högre utsträckning se till att följa upp hur undervisningen bidrar till att eleverna utvecklar demokratiska förmågor. Slutligen känner läraren i hög utsträckning till och beaktar elevernas bakgrund och tänkbara behov vid planering och genomförande av undervisningen, men beaktar i låg utsträckning de eventuella skillnader som kan finnas mellan flickor och pojkar i dessa avseenden.

Bedömning av fråga 1a: I vilken utsträckning ges eleverna möjlighet till samtal, diskussion och argumentation i syfte att stimulera förståelse och värna demokratiska förhållningssätt?

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande område.

- Rektorn vid Wendela Hebbegymnasiet behöver se till att eleverna i högre utsträckning i allmänhet ges möjlighet till samtal, diskussion och argumentation under ordnade former, samt i synnerhet ges utrymme för diskussion om kontroversiella frågor inom ramen för undervisningen i Samhällskunskap 1b.

Skolinspektionen bedömer att läraren i hög utsträckning presenterar olika värderingar, uppfattningar och problemställningar så att eleverna utvecklar en förståelse för såväl olika som andras perspektiv, samt klargör vårt samhälles demokratiska värderingar.

Skolinspektionen bedömer dock att eleverna i för låg utsträckning ges utrymme att själva samtala, diskutera och argumentera med varandra under ordnade former, och att eleverna i

för låg utsträckning ges utrymme för diskussion om tänkbart kontroversiella frågor i undervisningen.

Skolinspektionens intervjuer, observationer och skriftligt underlag från skolan visar att undervisningen i låg utsträckning ger eleverna möjlighet att samtala, diskutera och argumentera med varandra under ordnade former. I inskickad dokumentation beskrivs till exempel en samtalsmetod som går ut på att eleverna inleder med att fundera på egen hand, sedan diskutera i par, för att slutligen diskutera i helklass. Detta arbetssätt beskrivs också av såväl elever som lärare samt rektor vid intervju. De intervjuade flickorna beskriver dock att det mest är läraren som pratar under lektionerna, och de efterfrågar mer inslag av diskussioner under ordnade former i undervisningen. Såväl pojkar som flickor uppger i intervju att det råder ett gott samtalsklimat i klassummet där allas åsikter respekteras. Eleverna säger dock att de nästan aldrig pratar om känsliga eller kontroversiella ämnen. Läraren uppger att möjligt kontroversiella frågor som diskuterats i klassen är Per Angerpristagares gärningar, samt att kvinnor nu får ta körkort i Saudiarabien. Rektorn säger att diskussioner om kontroversiella frågor troligtvis inte hunnits med i den här klassen ännu, men att det nog kommer i samband med valet i höst. Därtill planeras diskussioner om till exempel könstillhörighet.

Vid Skolinspektionens intervjuer och observationer framkommer att läraren presenterar olika värderingar, uppfattningar och problemställningar så att eleverna utvecklar en förståelse för såväl olika som andras perspektiv, samt klargör vårt samhälles demokratiska värderingar. Vid Skolinspektionens besök observeras en diskussion som rör svart arbetskraft, utifrån en text som eleverna fått läsa. Under lärarens ledning presenteras olika perspektiv på denna företeelse, och eleverna beskriver det i efterföljande intervju som lärorikt att få lyssna till andras synpunkter och argument. Eleverna berättar vidare att de haft diskussioner som rör till exempel diktatur kontra demokrati, och om hur det kan komma sig att vissa människor är positivt inställda till diktatur som styrelseskick. Läraren beskriver i intervju hur hon vid dessa diskussioner tar tillfället i akt att klargöra vårt samhälles demokratiska värderingar, till exempel genom att påminna om att det faktum att Sveriges är en demokrati är en anledning till att så många människor vill komma hit.

Bedömning av fråga 1b: I vilken utsträckning övas eleverna i demokratiska beslutsprocesser?

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande område.

- Rektorn vid Wendela Hebbegymnasiet behöver se till att eleverna i högre utsträckning ges möjlighet att öva sig i demokratiska beslutsprocesser inom ramen för undervisningen i Samhällskunskap 1b, exempelvis genom att argumentera för eller på annat sätt processa en fråga inför ett avgörande.

Skolinspektionen bedömer att eleverna i för låg utsträckning ges en undervisning som utvecklar deras praktiska förmåga att delta i demokratiska beslutsprocesser.

Skolinspektionens intervjuer, observationer och skriftligt underlag från skolan visar att eleverna sällan får möjlighet till övning i demokratiska beslutsprocesser, exempelvis argumentera för eller på annat sätt processa en fråga inför ett avgörande. Eleverna kan i intervju inte komma på något sådant exempel, och menar att om de fick diskutera mer så skulle de också lära sig att argumentera för sin sak. Både pojkarna och flickorna berättar dock om övningen "Ön", där de gemensamt fick komma fram till hur det optimala samhället skulle utformas. Eleverna beskriver hur de fick framföra sina åsikter, först i grupp och sedan i helklass, och sedan beslutade de sig för det alternativ som flest föredrog. Eleverna beskriver övningen som jättebra och önskar fler sådana inslag i undervisningen.

Av intervjuer, observationer och skriftligt underlag från skolan framgår att läraren frågar eleverna om förslag på lektionsinnehåll. Läraren berättar i intervju att eleverna till exempel kan få vara med och bestämma hur en uppgift ska redovisas, och att de även i övrigt tillfrågas om ideér och förslag i undervisningen. Detta visas det också prov på under observerad lektion, då läraren uppmanar eleverna att utifrån en broschyr om privatekonomi komma med ideér på vad de vill arbeta vidare med och på vilket sätt. Eleverna berättar att de även har fått lämna skriftliga önskemål på hur de vill jobba.

Bedömning av fråga 2 och 3: I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att ge alla elever goda förutsättningar att utveckla demokratiska förmågor, samt för att möta pojkars och flickors olika förutsättningar kopplade till demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a/1b?

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande områden.

- Rektorn vid Wendela Hebbegymnasiet behöver i högre utsträckning samverka tillsammans med lärarna i syfte att skapa goda förutsättningar för alla elever att utveckla demokratiska förmågor inom ramen för Samhällskunskap 1b. Rektorn behöver även i högre utsträckning se till att följa upp hur undervisningen bidrar till att eleverna utvecklar demokratiska förmågor.
- Rektorn vid Wendela Hebbegymnasiet behöver se till att läraren i högre utsträckning utgår från flickors och pojkars olika tänkbare behov, förutsättningar och förkunskaper vid genomförandet av undervisningen.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna i för låg utsträckning samverkar i skolans systematiska kvalitetsarbete, och att rektorn i för låg utsträckning skapar goda förutsättningar för demokratiuppdraget. Skolinspektionen bedömer vidare att läraren i hög utsträckning känner till och beaktar elevernas bakgrund och tänkbare behov vid planering och genomförande av undervisningen. Läraren behöver dock i högre utsträckning känna till och beakta de eventuella skillnader som kan finnas mellan flickors och pojkars behov, förkunskaper och förutsättningar. Detta gäller såväl i planering som genomförande av undervisningen.

Skolinspektionens intervjuer med den undervisande läraren och rektorn visar rektorn och lärarna inte har någon gemensam planering för genomförandet av skolenhetens demokratiuppdrag, exempelvis vad gäller tänkt undervisningsinnehåll eller samverkan med andra lärare. Den dialog som rektorn har med läraren i den aktuella kursen rör enligt rektorn kursen i allmänhet och inte demokratiuppdraget specifikt. Rektorn säger vidare att det inte har skett någon kompetensutveckling på området under innevarande läsår. Läraren berättar att det skett kompetensutvecklingsinsatser gällande olika undervisningsmetoder, men inget kopplat till demokratiuppdraget specifikt.

Rektorn och lärarna följer inte heller upp och analyserar skolenhetens arbete med demokratiuppdraget, det vill säga i vilken utsträckning eleverna utvecklar förståelse för andras perspektiv, förståelse för vad det demokratiska förhållningssättet innebär, eller praktiska förmåga att delta i demokratiska beslutsprocesser. Detta framkommer vid intervjuer med läraren, rektorn och inskickad dokumentation. Rektorn säger att demokratiuppdraget ingår i det systematiska kvalitetsarbetet på så sätt att frågor rörande delaktighet och elevinflytande lyfts i de elevenkäter som utförs inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling. Läraren kan inte svara på om demokratiuppdraget följs upp i det systematiska kvalitetsarbetet, men bekräftar att elevenkäterna sammanställs och diskuteras i arbetslag. Rektorn berättar att hon träffar arbetslagsledarna 1,5 timme i veckan och att de då har mycket samtal om delaktighet och elevinflytande, men att hon inte har någon insyn i hur arbetet med demokratiuppdraget utförs praktiskt i den aktuella klassen.

Läraren ger vid intervjun exempel där hon beaktar elevernas bakgrund och tänkbara behov vid planeringen av undervisningen. Läraren berättar att eleverna är olika starka språkligt, och att det därför gäller att anpassa texter och arbetsuppgifter efter deras olika kunskapsnivåer. Vid grupparbeten försöker läraren blanda eleverna så att grupp sammansättningen inte alltid ska bli densamma, samt blanda elever med olika styrkor och svagheter i samma grupp. Rektorn säger att skolan har ett övergripande mål att arbeta mer språkutvecklande, men att just den elevgrupp som observerats är homogen i det avseendet. Vad beträffar huruvida pojkar och flickors olika tänkbara behov, förkunskaper och förutsättningar beaktas i undervisningen uppger läraren att hon inte funderat på det, men säger att hon inte kan se några skillnader mellan eleverna som kan kopplas till kön. I intervju uppger varken flickorna eller pojkarna att läraren i sin undervisning gör skillnad på elever utifrån kön eller bakgrund. Flickorna säger dock att frågor som rör jämställdhet och människors olika bakgrund och erfarenheter diskuteras mer i andra ämnen, men inte så mycket inom ramen för undervisningen i samhällskunskap.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 29 december 2018 redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena.

Redogörelsen skickas via e-post, till skolinspektionen.umea@skolinspektionen.se, eller per post till, Skolinspektionen, Box 3177, 903 04 Umeå. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 400-2017:7324) i de handlingar som sänds in.

På Skolinspektionens vägnar

X Elisabeth Ahlgren

Elisabeth Ahlgren

Enhetschef

Signerat av: Elisabeth Ahlgren

X Anna-Karin Lundström

Anna-Karin Lundström

Föredragande

Signerat av: Anna-Karin Lundström

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

www.skolinspektionen.se/demokrati

Bilaga: Författningsstöd

Rättslig reglering mm

Ett av gymnasieskolans viktiga uppdrag är att förmedla och förankra respekt för de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Utbildningen ska därför utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna såsom människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet mellan människor. I utbildningen ska hänsyn tas till elevernas olika behov. Eleverna ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningen syftar också till att främja elevernas allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare. (Skollagen 2010:800: 1 kap. 4-5 §§). Gymnasieskolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk vardaglig handling. Eleverna ska också ges kunskaper och förutsättningar för att kunna delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv (Skolverket 2011: 11f). Läroplanen slår fast att det inte är tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden – undervisningen måste också bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet (Skolverket 2011: 6).

Utbildningen i gymnasieskolan ska vara likvärdig och samtidigt anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla. Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter (Skolverket 2011:6).

Skollagens krav på systematiskt kvalitetsarbete innebär att huvudmän och skolenheter systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån det planera och utveckla utbildningen. Verksamhetens resultat behöver dessutom följas upp, analyseras och bedömas i förhållande till vad vetenskap och beprövad erfarenhet lyfter fram som betydelsefullt i genomförandet. Även vid planering och prioritering av utvecklingsinsatser är det viktigt att ta hänsyn till aktuell forskning. (Skolverket 2012:11). I en rad studier är sambanden mellan individfaktorer som social bakgrund, kön och etnicitet och utbildningsresultat väl belagda. Detta gäller framför allt hur olika aspekter av elevernas sociala bakgrund (föräldrarnas utbildningsnivå, kulturella kapital, etc) påverkar deras skolresultat. Även i den internationella forskningen är socioekonomisk status (familjens inkomst, yrke och utbildning) kopplat till elevernas resultat (Skolverket 2009:31).

Av skollagen framgår att rektorn ska leda och samordna det pedagogiska arbetet och ha ett särskilt ansvar för att utbildningen utvecklas. Rektorn ska också besluta om sin enhets inre organisation och fatta sådana beslut som det av skollagen och andra författningar framgår att rektorn ska fatta. Det handlar bland annat om ansvaret för den övergripande organisationen av det pedagogiska arbetet och skolans kontakter med arbetslivet och det omgivande samhället (Skolverket 2013a:5). Det är viktigt att rektorn följer upp hur arbetssätt och metoder i undervisningen påverkar elevers lärande och utveckling. Utgångspunkten är de nationella mål och de områden som man har beslutat att fokusera i utvecklingsarbetet. Rektorn bör se till att verksamheten genomförs utifrån den gjorda planeringen (Skolverket 2012:28f).

I läroplanen betonas förståelse och medmänsklighet och att främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Alla som verkar i skolan ska alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollag och läroplan och klart ta avstånd från det som strider däremot. Samtidigt ska skolan sträva efter saklighet och allsidighet och vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram (Skolverket 2011: 5f). Här finns en spänning mellan att å ena sidan stimulera elevers åsiktsyttrande samtidigt som eleverna ska påverkas att omfatta vissa värden. Centralt blir här de riktlinjer som läroplanen anger för lärarnas ansvar där läraren ska klargöra det svenska samhällets grundläggande demokratiska värden och de mänskliga rättigheterna och tillsammans med eleverna diskutera konflikter som kan uppstå mellan dessa värden och rättigheter och faktiska händelser. Lärarna ska därtill öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera olika värderingar, uppfattningar och problemställningar samt konsekvenserna av detta (Skolverket 2011: 12).

Sammanfattningsvis kan skolans demokratiska uppdrag utifrån läroplanens inledande kapitel kopplas till tre olika aspekter – *grundläggande demokratiska värderingar* (ex. jämställdhet och solidaritet), *medborgerliga förmågor* (ex. kritisk reflektion, kommunikation, konflikthantering och demokratiskt beslutsfattande) och *teoretiska kunskaper om politik och samhälle* (Skolverket 2011, Ekman & Pilo 2012), varav denna granskning fokuserar på förmågorna. Annorlunda uttryckt består skolans demokratiska uppdrag i att dels förmedla kunskaper om samhället och demokratin på system- och institutionsnivå, och dels färdigheter i att tillämpa ett demokratiskt förhållningssätt för att kunna delta i samhällslivet (Långström & Virta 2016: 35 och 57).

Skolans demokratiuppdrag är ett övergripande arbete som ska genomsyra hela skolans verksamhet och ingår i flera ämnen (Skolverket 2013: 5; Långström & Virta 35). Samtidigt har samhällskunskapsämnet i flera hänseenden en särställning när det gäller att förmedla och förankra dessa demokratiska kunskaper och färdigheter (Skolverket 2010: 44, Ekman & Pilo 2012: 59; Långström & Virta 2016: 23 och 35). Ämnesplanen anger att undervisningen i samhällskunskap i gymnasieskolan syftar till att ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om makt, demokrati, jämställdhet och de mänskliga rättigheterna. Dessutom ska undervisningen bidra till att skapa förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Fokus ligger på såväl förmedling av teoretiska kunskaper om demokratiska förhållningssätt och mänskliga rättigheter som utveckling av förmågor kopplade till att analysera samhällsfrågor och uttrycka sina kunskaper och uppfattningar (Skolverket 2011: 143ff). Samhällskunskapsämnet utgör således en central del skolans i demokratiska uppdrag (Långström & Virta 2016: 23).

Mot denna bakgrund avgränsas granskningen av gymnasieskolans demokratiuppdrag mot just hur detta uppdrag förvaltas och gestaltas inom ämnet Samhällskunskap. För att möjliggöra jämförelser mellan yrkes- och högskoleförberedande program riktas granskningen specifikt mot den gymnasiegemensamma kursen Samhällskunskap 1a1/1b.

Referenser

- Ekman, Joakim & Pilo, Lina (2012) *Skolan, demokratin och de unga medborgarna*. Stockholm: Liber.
- Långström, Sture & Virta, Arja (2016) *Samhällskunskapsdidaktik. Utbildning i demokrati och samhällsvetenskapligt tänkande*, 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2009) *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*.

Skolverket (2010) *Morgondagens medborgare*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011) *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2012) *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013) *Förskolans och skolans värdegrund*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013a) *Juridisk vägledning. Mer om ...Förskolechefen och rektorn*. Stockholm: Skolverket.